

УДК 81'255'246.3:340.113=111

ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНОЛОГІЗОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ПРАВОВОМУ ЄВРОЛЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС)

Чеботарьова А.А., аспірант кафедри
теорії та практики перекладу з англійської мови
*Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Статтю присвячено термінологізованим словам та словосполученням, що є елементами англomовного правового євролекту. Проаналізовано особливості тлумачення таких слів чотирма офіційними мовами ЄС, а також українською. Досліджено зміст та дефініції спеціальних слів і запропоновано власні варіанти їх перекладу.

Ключові слова: правовий євролект, переклад, термін, термінологізація, переклад юридичних термінів, порівняльно-перекладознавчий аналіз.

Статья посвящена терминологизированным словам и словосочетаниям, являющимися элементами англоязычного правового евролекта. Проанализированы особенности толкования таких слов на четырех официальных языках ЕС, а также на украинском языке. Исследовано их содержание и дефиниции и предложены собственные варианты их перевода.

Ключевые слова: правовой евролект, перевод, термин, терминологизация, перевод юридических терминов, сравнительно-переводческий анализ.

Chebotaryova A.A. TRANSLATING TERMINOLOGIZED LEXIS OF THE ENGLISH LEGAL EUROLECT (BASED ON THE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN THE EU AND UKRAINE)

Legal translation is generally considered to be one of the most difficult domains of translation, especially institutional translation, where the professional language, or English legal eurolect, is full of jargon words, nomenclatures, doublets, Latin words and general terms that have become specific within the EU. Here, we should bear in mind the multilingualism of the EU, which makes it an exceptional one. On the other hand, it creates difficulties in translation. Since every language (apart from the differences in interpreting legal documents in a country that a language represents) has its own "principles", norms, and traditions. Therefore, being a special component of legal eurolect, lexis with special meanings requires a separate comparative legal and translation analysis.

The article offers results of a theoretical and empirical research into words and expressions which gain special meaning or become terminologized in the EU context (e.g., lexemes to transpose / transposition / transposition period; modalities; cross-border; social inclusion; traceability; copyright exception were studied) as well as specifics of their translation into some official EU languages (German, French and Polish) and a non-official language (Ukrainian). In addition the notion of terminologization, there exist two more related notions – de- and transterminologization. For instance, on the one hand, one of the meanings of a polyequivalent word modalities makes it a transterminologized word (referring to deontic logic that studies modalities with deontic statements forbidden, allowed, obligatory, etc.) and, on the other hand, a terminologized one (being a EU jargon word, it means procedure, method, mode, arrangements, terms of / procedure / detailed rules / implementation, etc.). In such a case, the context a word is used in is of paramount importance and a translator should be very careful when dealing with such words.

In the course of the research it was also shown that there is a problem with standardized and fixed versions of translation of such words into Ukrainian. It is better to translate lexis with special meaning literally (by direct adapted borrowing (with specifics of the target language considered)) or when it is impossible, one should use modulation and explication.

Among other things, the present article contains an in-depth investigation of the content and definitions of the vocabulary with special meaning and offers my own variants of their translations.

Key words: legal eurolect, term, terminologization, translation of legal terms, comparative and translation analysis.

Постановка проблеми. Недарма юридичний переклад вважають однією із найскладніших галузей у перекладознавстві, тим паче коли йдеться про інституціональний переклад, адже інституціональна фахова мова, або англomовний правовий євролект, рясніє жаргонізмами, номенклатурами, дублетними термінами, словами латинського походження і загальнонародними словами, що стали термінами, притаманними праву ЄС. Не варто забу-

вати і про багатомовність інституції ЄС, що робить її винятковою у своєму роді і водночас створює складнощі у перекладі тексту ЄС чи її офіційними мовами, чи неофіційними, як-от українською, оскільки кожна мова (окрім відмінності в принципах тлумачення правової документації в країні, яку ця мова репрезентує) має власні «принципи», норми і традиції. Тому лексика з особливим значенням, будучи особливим складником правового євролекту,

потребує окремого порівняльно-правового та перекладознавчого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні питання термінологізації слів, що належать до різних галузей, вивчали як вітчизняні (В. Виноградов, В. Даниленко, О. Дуда [18], Л. Капанадзе, Т. Кияк [21], О. Каменська [21], О. Ляхова, В. Тарасова [26]), так і зарубіжні вчені (Д. Лотте, В. Лейчик, Дж. К. Сейгер (Juan C. Sager), І. Мейєр (I. Meyer), К. Варантола (K. Varantola), А. Мелбі (A. Melby), Дж. Пірсон (J. Pearson) [10]. Як зазначає О. Дуда, дослідження термінів як елементів загальнолітературної лексики, як фахову підмову викликає низку проблем у розуміння терміна і того, чи є термін словом чи значенням слова. Такі труднощі спричинені тим, що велика кількість загальнолітературних слів містить у своєму семантичному ядрі поряд із загальноновживаними значеннями значення термінологічні [18, с. 161–162].

Дослідники, які розглядають термін у складі терміносистеми, приймають слово у такому термінологічному значенні за самостійну одиницю терміносистеми. Подібні терміни в межах терміносистеми не асоціюються зі складниками понятійного поля загальноновживаних слів, звідки вони були запозичені, але повністю ці зв'язки не розриваються. Саме тому перекладач відчуває тиск загальноновживаного значення на термінологічний смисл [18, с. 162].

Дж. Пірсон з цього приводу наголошує, що марно вказувати на розбіжності між словами та термінами без посилання на обставини (контексти), в яких вони вживаються [10, с. 8].

На думку Т. Кияка і О. Каменської, терміни, незважаючи на їхню однозначність і експресивну нейтральність, неможливо цілковито відмежувати від загальноновживаних слів. Подібно до того, як не існують у загальнолітературній мові тільки багатозначні й експресивно забарвлені слова, так і в науковій і технічній мовах не всі терміни однозначні або емоційно нейтральні [21, с. 79]. Як зазначає Г. Винокур, абсолютно будь-яке слово може виконувати роль терміна, оскільки терміни – не особливі слова, а слова в особливій функції [17, с. 6].

Багато термінів за формою абсолютно не відрізняються від виразів у звичайній мові, хоча вони конкретніші у значенні. Процес, за допомогою якого загальнонародним мовним елементам надають більш спеціальне або метафоричне значення у спеціальних контекстах, називається «термінологізацією» [14, с. 30].

Поряд із терміном «термінологізація» є «детермінологізація», що означає процес, за якого термінологічне використання і значення може «послабитися», коли термін привертає інтерес широкого загалу. У такому разі лексична одиниця, що колись була обмежена фіксованим значенням у спеціалізованій галузі, переноситься в ужиток до загальнонародної мови [8, с. 112]. Третім важливим концептом є «транстермінологізація», що означає перенесення готового терміна з однієї галузевої сфери в іншу з повним або частковим його переосмисленням та перетворенням на міжгалузевий омонім [с. 79 статті Т.Р. Кияка «Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць», 2008 [21] цит. у роботі Тарасової [26], с. 156–157].

Транстермінологізація – продуктивний спосіб поповнення терміносистем, який є відображенням сучасних тенденцій розвитку науки, зокрема процесів інтеграції та диференціації. Ці процеси актуальні й для правової системи, що регулює різноманітні види суспільно-економічної та політичної діяльності, які, своєю чергою, є об'єктами дослідження інших наук (медицини, освіти, економіки, політології тощо). Право пронизує всі шари суспільних відносин, тож мова законодавства має відносно невеликий ступінь спеціалізації [24, с. 221].

Постановка завдання. Мета цієї штудії полягає у виявленні та порівнянні термінологізованих слів в англійському, французькому, німецькомовному та польськомовному правовому євролекті, а також в їх комплексному аналітичному аналізі. Задля досягнення цієї мети передбачено виконати такі завдання: 1) здійснити порівняльний аналіз слів, що набули спеціального значення в інституційному контексті п'ятьма мовами; 2) з'ясувати зміст кожного окремого слова чи словосполучення, а також особливості їх тлумачення; 3) окреслити специфіку та методи їх перекладу українською мовою у тексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода); 4) запропонувати власні варіанти перекладу. З огляду на вищезазначене у роботі застосовується описово-порівняльний метод і метод порівняльно-перекладознавчого аналізу для того, щоб порівняти варіанти перекладу того чи іншого терміна різними мовами й оцінити результати такого порівняння, а також визначити особливості його перекладу; метод суцільної вибірки для підбору значення того чи іншого слова в різноманітних лексикографічних та довідникових

тематичних джерелах; метод тезаурусного аналізу, що дає змогу побачити дефініції терміна в різних словниках; порівняльно-правовий метод залучається для того, щоб порівняти правові явища в процесі тлумачення юридичних текстів ЄС та України; метод кількісних підрахунків для виявлення частотності вживання терміна в правових документах ЄС та їх україномовних перекладів, що дає змогу простежити варіанти відтворення термінів на якіснішому рівні.

Об'єктом розвідки виступають загальнонародні слова та словосполучення (що в межах правового євролекту отримують статус терміна і за природою своєю є полісемантичними та контекстно залежними) і їх паралельні переклади. Предметом дослідження є методи відтворення таких слів чотирма офіційними мовами ЄС, а також складнощі їх тлумачення українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим явищем правового євролекту є загальнонародні слова, які в інституційному контексті отримують нове спеціальне смислове навантаження, тобто стають термінологізованими.

Особливості перекладу терміна “transposition”. Термін “transposition” і відповідне дієслово “to transpose” відтворюють у перекладі двома способами: “to transpose/transposition” [31] – «впроваджувати/впровадження» [38] (одомашнення) (Art. 56 para. 8) і “transpose” [31] – «транспонувати» [38] (очуження) (ANNEX XVII “REGULATORY APPROXIMATION” / ДОДАТКУ XVII «НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ НАБЛИЖЕННЯ»: Art. 3); “transposition” [31] – «транспонування» [38] (очуження) (ANNEX XVII “REGULATORY APPROXIMATION” / ДОДАТКУ XVII «НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ НАБЛИЖЕННЯ»: Art. 4, Art. 5 para. 5). Впадає в око те, що цей термін належить до багатьох галузей знань. Так, дієслово-термін «транспонувати» у повсякденній українській та англійській мові означає: 1) перекладати музичний твір з однієї тональності в іншу; 2) переносити що-небудь (ідею, образ, термінологію тощо) з одного жанру в інший, з однієї науки в іншу, відповідно змінюючи, пристосовуючи [25].

У перекладознавстві метод під назвою транспозиція передбачає заміну слів одного лексико-граматичного класу на інший без зміни ядра значення. Не зважаючи на те, що транспозиція є спеціальною процедурою перекладу, її також можна застосувати в

межах однієї мови. Транспозицію поділяють на обов'язкову та необов'язкову [13, с. 36].

Що стосується «євролектного» значення цього терміна, то тут варто зазначити думку Р. Петрова, який під «транспозицією» розуміє «переніс “acquis” ЄС у правові системи третіх країн з метою досягнення «адаптації», «зближення», «гармонізації», «уніфікації» національного права з “acquis” ЄС». Іншими словами, «транспозиція» права є процесом, націленим на досягнення «адаптації» з правом ЄС чи іншої міжнародної організації, і передбачає застосування багатьох методів і способів для досягнення мети переносу “acquis” ЄС у правові системи третіх країн [22, с. 74].

Усе вищенаведене правильне, проте багатомовна база даних з термінології ЄС IATE (абр. від “Inter-Active Terminology for Europe” – «Інтер-активна термінологія для Європи») дає визначення цьому терміну з таким нюансом: “adoption, publication and entry into force of provisions of national law (applying in that Member State the provisions of an EU directive)” («прийняття, оприлюднення та введення в дію положень національного законодавства (застосовуючи положення будь-якої директиви ЄС у країні-учасниці)» [9]. Публікація Європейської комісії містить дещо конкретніше визначення: “The Member States have an essential role to play in Better Regulation as they are responsible for applying and, in the case of directives, transposing EU legislation at national level” («Держави-члени відіграють важливу роль у процесі “Better Regulation” («Краще регулювання»), оскільки вони несуть відповідальність за застосування та, у випадку директив, транспонування законодавства ЄС на національний рівень») [1, с. 14].

Отже, термін «транспонування»/«транспозиція» означає приблизно те саме, що й імплементація (а якщо дослівно, то «перехід», «перенесення»), і вживається тоді, коли йдеться про впровадження саме директив ЄС. Переклад цього терміна спричиняє плутанину, наприклад: Art. 96: “transposition, implementation and enforcement of the EU acquis” [31] – «транспонування, впровадження та застосування правових актів ЄС» [38]. Як це раніше було продемонстровано на прикладі, термін “transposition” перекладали як «впровадження», проте в цьому контексті бачимо, що «впровадження» відповідає англійському терміну “implementation”, українськомовний відповідник якого, своєю чергою, уже

увійшов в ужиток – *«імплементация»* – і не потребує одомашненого варіанту перекладу.

Також в Угоді зустрічається ще один варіант перекладу терміна *“transposition”* [31] у терміносполучці: *“transposition period”* [31] – *«перехідний період»* [38] (ANNEX XVII “REGULATORY APPROXIMATION”: Art. 5). Такий варіант був би прийнятним, якщо б раніше і в тексті Угоди її українські перекладачі відтворили термін *“transposition”* як *“перехід”*. Таким чином, такий переклад неправильний. Доводить це і порівняльний аналіз з іншомовними паралельними текстами Угоди: фр.: *“transpose”, “transposition”, “la période de transposition”* [30]; нім.: *“umsetzen”, “Umsetzung”, “Umsetzungsfrist”* [32] (що відповідає словниковим еквівалентам *«переміщати», «переносити»*); пол.: *“dokonuje transpozycji”, “transpozycja”, “okresu transpozycji”* [35]. Отже, бачимо, що французький термін узгоджений та сталий. Німецькомовна версія має адаптований аналог терміна, який дещо видозмінюється відповідно до правил та традицій мови, також не суперечить його використанню в різних контекстах по всьому тексту Угоди. Польськомовний варіант похідного дієслова змінюють тим, що додають дієслово *“dokonuje”*, притаманний польській мові, проте ключовий термін *“transpozycja”* зберігається. Тому доцільним варіантом україномовного перекладу буде *«транспонувати/транспонування/період транспонування»*.

Особливості перекладу терміна “modalities”. Термін *“modalities”* можна віднести до слів, які набувають специфічного значення у правовому євролекті. Він доволі полісемічний і взагалі означає: 1) the fact, state, or quality of being modal; 2) a special attribute, emphasis, etc. that marks certain individuals, things, groups, etc.; 3) a specific sensory channel, as vision or hearing [3].

Раніше у нашій статті під назвою *«Деякі проблеми перекладу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС»* було з’ясовано, що у виданні ЄС *“EU jargon in English and some possible alternatives”* (цит. у Деякі проблеми, с.170 [29]) слово *“modalities”* є терміном-жаргоном євролекту та означає *“the practical way of implementing something that has been decided”* і має такі синонімічні відповідники, як *“arrangements”, “terms of/procedure/detailed rules/implementation”, “the details of or rules for implementation”* [29, с. 170]. У документації ЄС термін *“modalities”* у значенні *“procedure”* (*«порядок проведення», «процес проведення»,*

«процедура», «спосіб») можна зустріти понад 2000 разів і його відповідниками є *“method”, “mode”*. (Gardner, Jeremy. Misused English words and expressions in EU 2016, с. 42 цит. у *«Деякі проблеми перекладу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС»* [29, с. 170]).

Як бачимо із лексикографічної літератури, цей термін є контекстуально залежним. У тексті Угоди зафіксовано 6 разів вживання терміна *“modalities”* і 3 варіанти його україномовного перекладу: *“modalities and arrangements”* [31] – *«умови і домовленості»* [38] (Art. 10 para. 2), *“the modalities for further liberalisation”* [31] – *«умови подальшої лібералізації»* [38] (Art. 147 para. 3) і *“according to the modalities set out”* [31] – *«згідно з умовами, передбаченими»* [38] (Art. 153 para. 3); *“modalities and frequency of assessments”* [31] – *«методи і періодичність оцінювання»* [38] (Art. 475 para. 2 (x2)); *“modalities for transmission of information”* – *«спосіб передачі інформації»* (ANNEX XLIII TO TITLE VI “FINANCIAL COOPERATION, WITH ANTI-FRAUD PROVISIONS” / ДОДАТОК XLIII ДО РОЗДІЛУ VI «ФІНАНСОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО БОРотьБИ ІЗ ШАХРАЙСТВОМ»: Art. 4).

Найбільш спірним є варіант перекладу терміна *“modalities”* у словосполученні *“modalities and arrangements”*. Франкомовний відповідник цього терміна *“les modalités et disposition”* може відповідати англійському терміновирразу *“terms and conditions”*. До того ж термін *“modalities”* є синонімом до терміну *“arrangements”*. [9] З одного боку, така тотожність або дублетність англійських термінів вимагає їх об’єднання в українській мові, для якої нетипові дублетні пари іменників, в один – *«на домовленостях»*, як це було запропоновано раніше [29, с. 170]. Проте, з іншого боку, вимоги ЄС до автентичності та однакової кількості термінів у реченні не дають змогу цього зробити, тому можна вважати, що переклад адекватний, адже терміни відтворено синонімічними українськими термінами.

Проте слід знову вдатися до детальнішого аналізу, щоб знайти інші варіанти. Отже, є припущення, що під завуальованою термінофразою *“modalities and arrangements”* криється *“terms and conditions”*, що перекладається як *«положення та умови»*. Укладачі Угоди зумисно використали такі терміни, щоб не спричинити хибного трактування в процесі тлумачення тексту Угоди, бо *“terms and conditions”* зустрічається в тексті і пере-

кладається як «умови» (Art. 112 para. 2(b); Art. 117 para. 2) і «вимоги і умови» (Art. 118 para. 3(c)) [31; 38] тощо. Хоча варіант «*положення та умови*» адекватний з позиції тлумачення, з боку правил відтворення правового євролекту він неприйнятний, оскільки не зберігає тієї якомога більшої «ідентичності» тексту документа стосовно всіх офіційних мов ЄС.

З огляду на вищезазначене, слід докладніше розглянути термін “*modality*” і його буквальний еквівалент «*модальність*» у межах філософської та логічної наук. У Філософському енциклопедичному словнику термін «Логіка модальна» визначається як розділ логіки, в якому вивчають міркування з модальностями з деонтичними висловлюваннями «дозволено», «заборонено», «обов'язково», «можливо» тощо [28, с. 148, с. 336]. Логічні теорії знайшли широке застосування в праві [28, с. 149].

Нормативно-правові висловлювання з деонтичними модальностями не мають істиннісного значення у гносеологічному аспекті. Правові норми лише приписують, що обов'язково треба робити в певних ситуаціях, що дозволено і що заборонено робити суб'єктам дій [20, с. 56].

Отже, пропонованим варіантом перекладу терміна, який зазнав транстермінологізації і який відповідає всім показникам і критеріям, а також є адекватним у розумінні і сприйнятним для контексту, є «*модальності та домовленості*».

Особливості перекладу терміна “*cross-border*”. Вартий наукового розгляду і такий термін-прикметник, як “*cross-border*”. В Оксфордському словнику він подається таким чином: “*involving movement or activity across a border between two countries*” (“*передбачає рух або діяльність через кордон між двома країнами*”) [5]. У рамках ЄС терміносполука “*cross-border cooperation*” (у тексті Угоди зустрічається вираз “*cross-border customs cooperation*”, що перекладається як «*транскордонне митне співробітництво*» (Art. 83)) означає “*cooperation between member states and partner countries along the external border of the European Union*” («*співробітництво між країнами-учасниками та країнами-партнерами вздовж зовнішнього кордону Європейського Союзу*»). [9]

Транскордонне співробітництво («ТС»; скор. “СВС” від “Cross Border Cooperation”) – це ключовий елемент політики ЄС щодо своїх сусідів. Ця інституція підтримує сталий розвиток уздовж зовнішніх кордонів ЄС, допо-

магає скоротити відмінності в рівнях життя та вирішує спільні виклики через ці кордони. ТС сприяє співробітництву між країнами ЄС та країнами-сусідами, які мають сухопутний кордон або морський перехід [4].

ТС має три основні цілі: 1) сприяння економічному та соціальному розвитку прикордонних територій; 2) вирішення спільних проблем (довкілля, здоров'я людей, гарантування охорони та безпеки); і 3) створення кращих умов для руху людей, товарів та мобільності капіталу [4].

В Угоді прикметник “*cross-border*” перекладається не тільки прямим відповідником «*транскордонний*» (як, до прикладу, в терміносполуці “*cross-border supply of services*” [31] – «*транскордонне надання послуг*» [38] (Art. 86 para. 15, Art. 93 para. 1, Art. 94 para. 1, Art. 96, Art. 121, Art. 123 para. 3, etc.)). Також можна зустріти такий варіант, як “*cross-border exchanges in electricity*” – «*міжнародний обмін електроенергією*» (ANNEX XXVII TO CHAPTER 1 “ENERGY COOPERATION, INCLUDING NUCLEAR ISSUES”/ ДОДАТОК XXVII ДО ГЛАВИ 1 «СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ, ВКЛЮЧАЮЧИ ЯДЕРНУ ЕНЕРГЕТИКУ») [31; 38]. Якщо звернутися до REGULATION (EC) No 714/2009 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 July 2009 “on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity” and repealing Regulation (EC) No 1228/2003 (Text with EEA relevance) [34], що її україномовним відповідником є РЕГЛАМЕНТ (ЄС) № 714/2009 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ від 13 липня 2009 року «Про умови доступу до мережі для транскордонного обміну електроенергією» та скасування Регламенту (ЄС) №1228/2003 (Текст стосується ЄЕП) [37], то можна вже у назві інструменту ЄС побачити адекватне відтворення терміна-прикметника.

В англомовній версії Регламенту він зустрічається 43 рази, а в україномовній 44 (порівняльний аналіз Регламенту двома мовами демонструє, що в усіх 43 випадках термін відтворено адекватно. «Зайвий» 44-ий випадок використання терміна «*транскордонний*» виник через те, що перекладачі вирішили витлумачити фразу “*transmission networks across borders*” як «*транскордонні транспортні системи*», що не заважає сприйняттю тексту, тим паче контекст дає змогу застосувати трансформацію смислового розвитку): “*cross-border trade*” – «*транскордонна торгівля*» ((1); Art. 4; Art. 8 para. 7; ANNEX I

“GUIDELINES ON THE MANAGEMENT AND ALLOCATION OF AVAILABLE TRANSFER CAPACITY OF INTERCONNECTIONS BETWEEN NATIONAL SYSTEMS”: 1.1, 2.1, 3.5, 5.5); “cross-border exchanges in electricity” – «**транскордонний обмін електроенергією**» ((2),(30); Art. 1(a), (b); Art. 24); “non-cross-border issues” – «**нетранскордонні питання**» ((7)); “cross-border flows” – «**транскордонні потоки**»/«**транскордонний потік**» ((11) x2; Art. 1(a); Art. 2 para. 2(g); Art. 13 para. 1, 2, 5(x2), 6 (x3); Art. 16 para. 3; Art. 18 para. 3(a)(x2), (c), (d)) / “cross-border flow” (Art. 2 para. 2(b)); “cross-border access” – «**транскордонний доступ**» ((13)); “cross-border implications” – «**транскордонні наслідки**» ((23)); “cross-border transmission charges” – «**транскордонне транспортування**» (Art. 1(a)); “cross-border network issues” – «**транскордонні мережі**» (Art. 8 para. 7); “cross-border interconnections” – «**транскордонні системи сполучення**»/«**транскордонне міжсистемне сполучення**» (Art. 9 para. 2) (Art. 8 para. 10(b); Art. 9 para. 2); “cross-border capacities” – «**транскордонні пропускні потужності**»/«**транскордонна пропускна потужність**» (Art. 8 para. 10(c))/“cross-border capacity” (Art. 8 para. 10(c); Art. 12 para. 2); “cross-border transmission service” – «**транскордонне транспортування**» (ANNEX I: 1.2); “cross-border balancing” – «**транскордонне балансування**» (ANNEX I: 1.9); “cross-border lines” – «**транскордонні лінії**» (ANNEX I: 2.4); “cross-border transmission capacity” – «**транскордонна транспортна пропускна потужність**» (ANNEX I: 5.5(a)); “cross-border balancing market” – «**транскордонний балансуєчий ринок**» (ANNEX I: 5.7) [34; 37].

Особливості перекладу терміна «social inclusion». Наступною досліджуваною терміносполукою є “social inclusion”, що українською мовою відтворено як «соціальне залучення» (Art. 419). Взагалі лексема “inclusion” означає “the fact of including someone or something, especially in a group, amount, or event” («факт включення когось або щось особливо до групи, кількості або події») і перекладається російською як «включение» [2] (укр. «залучення, включення»). В англійсько-українському юридичному словнику В.І. Карабана цей термін перекладається як «включення», «прийняття» [19, с. 520].

У контексті ЄС цей термін має таке визначення: “a process which ensures that those at risk of poverty and social exclusion gain

the opportunities and resources necessary to participate fully in economic, social and cultural life and to enjoy a standard of living and well-being that is considered normal in the society in which they live, ensuring that they have greater participation in decision making which affects their lives and access to their fundamental rights” («процес, який гарантує, що ті, хто знаходиться під загрозою бідності та соціальної ізоляції, отримують можливості та ресурси, необхідні для належної участі в економічному, соціальному та культурному житті, а також для гідного рівня життя та добробуту, що вважається нормальним у суспільстві, в якому вони живуть, гарантуючи при цьому те, що такі люди матимуть доступ до своїх основоположних прав та більшу залученість у процес прийняття рішень, які стосуються їхнього життя») [9]. У багатомовному тезаурусі ЄС “EuroVoc” терміносполука “social inclusion” синонімічна виразу “social integration”, який, своєю чергою, має такий синонімічний ряд: “integration into society”, “social assimilation” та “social insertion”. [6]

В англо-українському словнику міжнародного, порівняльного і європейського права окремого терміна “inclusion” немає. Натомість він зустрічається у терміносполуці “inclusion of evidence” і перекладається як «прийняття доказів» і «залучення доказів до матеріалу справи» [16, с. 248]. Взагалі терміносполука “social inclusion” перекладається по-різному. Так, Т. Попова зазначає, що на сьогодні сталих україномовних відповідників термінів “social inclusion” та “social exclusion” ще не існує. В україно- та російськомовній літературі вживаються як терміни «інклюдія» і «ексклюдія», так і «включення» й «виключення» та рідше – «відторгнення» і «залучення», які є відповідниками англійських термінів “inclusion” та “exclusion” [23, с. 2].

Особливості перекладу терміна «traceability». Термін “traceability” в україномовному перекладі Угоди має такі відповідники: «**простежуваність**» (Art. 410(e); ANNEX IV-C TO CHAPTER 4 “OTHER MEASURES COVERED BY THIS CHAPTER” / ДОДАТОК IV-C «ІНШІ ЗАХОДИ, ЯКІ ОХОПЛЮЮТЬСЯ ЦІЄЮ ГЛАВОЮ» (x2)) та «**відстеження**» (ANNEX XLI TO CHAPTER 22 “PUBLIC HEALTH” / ДОДАТОК XLI ДО ГЛАВИ 22 «ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ’Я» (x2)) [31; 38].

Імєнник “traceability” передбачає можливість слідкувати за чимось (“ability to trace something”). За Кембріджським словником,

“*traceability*” може належати до галузі торгівлі та виробництва і означати “*the ability to discover information about where and how a product was made*” («здатність виявити інформацію про те, де і як виготовили товар») і до сфери ІТ, де термін означає “*the ability to find or follow something*” («здатність знайти щось або слідкувати за чимось») [2].

Словник ЄС подає таке визначення цього терміна: “*ability to trace products through the production and distribution line*” («здатність відслідковувати продукти по лінії виробництва та розповсюдження»). [9]

Поняття “*traceability*” є одним із ключових понять в ЄС, який ставить безпеку їжі на пріоритетне перше місце. Відповідно до законодавства ЄС «*простежуваність*» означає можливість відслідковувати будь-які продукти харчування, корми, тварин і рослин, призначених для споживання, на всіх етапах виробництва, обробки та розповсюдження. Простежуваність – це спосіб реагування на потенційні ризики, що можуть виникнути в їжі та кормі, задля гарантування того, що всі харчові продукти в Європі є безпечними для європейських громадян [7].

Цей термін правового євролекту вже давно закріпився в українському національному законодавстві, підтвердження чого знаходимо у списку термінології законодавства України: 1. «Простежуваність – можливість ідентифікувати оператора ринку, час, місце, предмет та інші умови поставки (продажу або передачі), достатні для встановлення походження харчових продуктів, тварин, призначених для виготовлення харчових продуктів, матеріалів, що контактують з харчовими продуктами, або речовин, що призначені для включення, або очікується, що вони будуть включені в харчові продукти, на всіх стадіях виробництва, переробки та обігу» (Документ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР); 2. «Простежуваність – можливість ідентифікувати оператора ринку, час, місце, предмет та інші умови реалізації, достатні для встановлення походження кормів, матеріалів, що контактують з кормами, або речовин, що призначені для включення (або очікується, що вони будуть включені) у корми, на всіх стадіях виробництва та обігу» (Документ «Про безпечність та гігієну кормів» Закон України від 21.12.2017 № 2264-VIII) [27].

Що стосується україномовного перекладу терміна “*traceability*”, то його наявні в Угоді два відповідники мають право на існування,

оскільки українська мова багата на синоніми і в цьому правовому полі така синонімія не є критично загрозливою. Якщо такий термін зустрічається в інструментах ЄС, призначених для ознайомлення та/або інформування людей, тоді слід поруч у дужках із прямим відповідником «*простежуваність*» використовувати експлікацію та додавання «*відстеження руху, місця розташування та походження продуктів*» (таке визначення подається у спеціалізованому словнику ЄС AGROVOC [12]).

Особливості перекладу терміна «*copyright exception*». Відповідно до Кембріджського словника слово “*exception*” означає “*someone or something that is not included in a rule, group, or list*” і перекладається як «*виняток*». [2] В іншому вузькогалузевому словнику це слово означає «*виключення; вилучення; застереження, обмовка (частина статті закону, яка починається словом *except*); заперечення*» [16, с. 205].

У базі даних термінології ЄС IATE “*copyright exception*” визначається як “*freedom from copyright restrictions*” («*свобода від обмежень авторського права*») [9]. У багатомовному тезаурусі ЄС EuroVoc знаходимо таку дефініцію: “*allows for copyrighted works to be used without a license from the copyright owner*” («*дозволяє використання творів, захищених авторським правом, без дозволу власника авторського права*») [6]

Термінологізований вислів “*copyright exception*” є синонімом до “*copyright limitations and exceptions*”. Останнє визначається як обмеження та винятки щодо авторського права, які врівноважують необхідність захисту авторів з необхідністю користувачів отримувати доступ до інформації [15].

Перш за все йдеться про бібліотеки, що працюють під різними положеннями, а це перешкоджає транскордонним заходам бібліотек, таким як дистанційне навчання, оцифрування бібліотек та обмін матеріалами в доступних формах для людей з обмеженими можливостями. З огляду на те, що у багатьох розвинених і найменш розвинених країнах бібліотека є єдиним джерелом інформації для тих, хто займається освітніми та навчальними програмами, обмеження та винятки захищають основні права окремих користувачів, включаючи свободу доступу до інформації та свободу вираження поглядів, сприяють торгівлі, конкуренції та інноваціям, сприяючи поширенню знань [15].

У ДИРЕКТИВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ 2001/29/ЄС від 22 травня

2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві [36] / Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society [33], терміносполука “*exceptions or limitations*”/“*exception or (and) limitation*” зустрічається 37 разів і відтворюється як «*винятки та обмеження*» ((14), 3 рази в (31), 3 рази в (32), (34), (35), (36), 2 рази (1 раз в однині (скор. «в одн.») в (39), в одн. (41), в одн. (42), 5 разів у (44), (45), 2 рази в (51), 4 рази (3 рази з яких в одн.) (52); Art. 5; Art. 5 para. 2, para. 3, 2 рази у para. 3(о), para. 5; 5 разів в одн. Art. 6 para. 4; термін “*expections*” використовується 2 рази і перекладається як «*винятки*» ((50); Chapter II Rights and Exceptions) [33; 36].

Відповідно до нещодавнього «*Випуску приміток EuroVoc*» (датованого 21/06/2018) [11] термін “*copyright exception*” є новим концептом, при цьому, як подається в тезаурусі EuroVoc, використовувати “*copyright limitation*” вже небажано [11, с. 3]. Отже, цей термінологізований вислів варто перекладати як «*виняток стосовно захисту авторського права*».

Висновки. Отже, порівняльно-перекладацько-правовий аналіз слів та виразів із термінологізованим значенням дає змогу зробити такі висновки:

1) Звернення до різноманітних довідникових джерел, а також до тематичних словників значно допомагає перекладачеві зрозуміти значення того чи іншого терміна і дібрати правильний варіант перекладу. Так, термінологізовані та детермінологізовані слова слід за можливістю перекладати дослівно, а там, де це неможливо, застосовувати модуляцію та експлікацію (“*to transpose/transposition/transposition period*” – «*транспонувати/транспонування /період транспонування*»; “*modalities*” – «*модальності*»; “*cross-border*” – «*транскордонний*»; “*social inclusion*” – «*соціальна інклюзія/включення*»; “*traceability*” – «*простежуваність*»; “*copyright exception*” – «*виняток (винятки) стосовно авторського права*»).

2) Аналіз поліеквівалентної лексики англomовного та україномовного євролекту на прикладі Угоди також показав, наскільки обачливим та прискіпливим слід бути перекладачеві у процесі відтворення подібних термінів;

3) Перспектива вивчення цієї тематики вбачається в подальших порівняльних аналізах специфічних термінів євролекту документів

ЄС, тому що лише завдяки широкому порівнянню і ретельному дослідженню перекладів правового євролекту різними мовами можна підвищити якість україномовного євролекту, який зараз активно розвивається. Поряд із цим існує потреба в якісному перекладі елементів євролекту українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Better Regulation – simply explained. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. 16 pp. URL: http://ec.europa.eu/smart-regulation/better_regulation/documents/brochure/brochure_en.pdf (accessed on 22 August 2018)
2. Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus. URL: <http://dictionary.cambridge.org/> (accessed on 10 August 2018)
3. Collins Free Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (accessed on 20 August 2018)
4. Cross Border Cooperation. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/cross-border-cooperation_en (accessed on 8 August 2018)
5. Definition of cross-border. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/cross-border> (accessed on 15 August 2018)
6. EuroVoc Multilingual Thesaurus of the European Union. URL: <http://eurovoc.europa.eu/drupal/> (accessed on 22 August 2018)
7. Food Traceability / Directorate-General for Health and Consumer Protection. European Commission. 2007. URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/gfl_req_factsheet_traceability_2007_en.pdf (accessed on 10 August 2018)
8. Meyer Ingrid, Mackintosh Kristen. When terms move into our everyday lives: An overview of terminologization. Terminology. 2000. Vol. 6(1). PP. 111–138
9. Multilingual terminology database of the European Union IATE URL: <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load> (accessed on 13 August 2018)
10. Pearson J. Terms in Context (Studies in Corpus Linguistics). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998. xii, 246 pp.
11. Release notes – English EuroVoc version 4.8. URL: <https://publications.europa.eu/documents/3938058/3957781/Release+notes+EuroVoc+4.8/7ca6a146-120f-87b7-052f-77ee7ad37429> (accessed on 22 August 2018)
12. Term “Traceability”. URL: http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_92367.html (accessed on 10 August 2018)
13. Vinay Jean-Paul, Darbelnet Jean Louis. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation; translated and edited by Juan C. Sager, M.-J. Hamel. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. 358 p.
14. Wallner Friedrich G., Lan Fengli, Jandl Martin J. The Way of Thinking in Chinese Medicine: Theory, Methodology and Structure. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang GmbH, 2010 120 p.
15. What are copyright limitations and exceptions? URL: <https://www.ifla.org/node/5851> (accessed on 22 August 2018)
16. Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права: близько 70000 термінів /

- упоряд.: В.І. Муравйов та інш.: В.В. Дайнеко, О.М. Шпакович, А.А. Демянюк, К.В. Смирнова, О.В. Святун, П.В. Шевченко, І.В. Шматко; за ред. Муравйова В.І., Шевченко Л.І. К.: Арій, 2009. 608 с.
17. Винокур Г.О. Грамматические наблюдения в области технической терминологии. Труды МИИФЛИ. 1939. Т. 5. С. 3–55
 18. Дуда О.І. Термінологізація та проблеми перекладу. Мова і культура: наук. щоріч. журн. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2003. Вип. 6, т. 4: Міжкультурна комунікація. Теорія і практика перекладу. С. 160–166.
 19. Карабан В.І. Англійсько-український юридичний словник = English-ukrainian law dictionary: Понад 75 000 слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 000 українських перекладних відповідників. Вінниця: Нова книга, 2004. 1088 с.
 20. Карамішева Н.В. Логіка і правознавство (теоретичні питання і практичні завдання): навчальний посібник для студентів-юристів. Львів: Вид. Львівського національного університету імені Івана Франка, 2012. 120 с.
 21. Кияк Т.Р., Каменська О.І. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць. Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. 2008. № 38. С. 77–80.
 22. Петров Р.А. «Транспозиція» права як складова процесу приведення законодавства України у відповідність до «acquis» Європейського Союзу. Юридичний журнал «Право України» (україномовна версія). 2013. Вип. 6. С. 70–76.
 23. Попова Т.Л. Соціальне залучення: концептуальні підходи до визначення. Державне управління: теорія та практика. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_16 (дата звернення 10 серпня 2018)
 24. Разбегіна Н.В. Сучасні способи поповнення термінології й термінотворчі процеси в українській мові (на прикладі терміносистеми міжнародного права). Лінгвістичні дослідження. 2014. Вип. 38. С. 219–224.
 25. Словник української мови: в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 10 серпня 2018)
 26. Тарасова В.В. Процеси детермінологізації, термінологізації і транстермінологізації в англійській авіаційній фаховій мові. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 43(4). С. 156–161.
 27. Термін «Простежуваність». Термінологія законодавства. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/term/40580> (дата звернення 10 серпня 2018)
 28. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наукові редактори); І.О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
 29. Чеботарьова А.А. Деякі проблеми перекладу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2017. № 31. том 3 С. 168–173.
- ІЛЮСТРАТИВНА ЛІТЕРАТУРА:**
30. Accord d'association entre l'Union européenne et ses États membres, d'une part, et l'Ukraine, d'autre part URL: [http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)&from=EN)
 31. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:161:FULL&from=EN> (accessed on 20 August 2018)
 32. Assoziierungsabkommen zwischen der Europäischen Union und ihren Mitgliedstaaten einerseits und der Ukraine andererseits. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)&from=EN) (accessed on 20 August 2018)
 33. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0029> (accessed on 20 August 2018)
 34. REGULATION (EC) No 714/2009 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 July 2009 “on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity” and repealing Regulation (EC) No 1228/2003 (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R0714> (accessed on 18 August 2018)
 35. Układ o stowarzyszeniu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony URL: [http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:2014A0529\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:2014A0529(01)&from=EN) (accessed on 20 August 2018)
 36. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. URL: <https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/200129es.pdf> (дата звернення 21 серпня 2018)
 37. РЕГЛАМЕНТ (ЄС) № 714/2009 ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ від 13 липня 2009 року «Про умови доступу до мережі для транскордонного обміну електроенергією» та скасування Регламенту (ЄС) №1228/2003 (Текст стосується ЄЕП). URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245023094> (дата звернення 18 серпня 2018)
 38. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 21 серпня 2018)